

Ձերդ Ամենապատուութեան եւ բոլոր Գերա-
ւնորհ ձայներուն դիմեմունքս փայլ կը բաց-
ուիք անվերապան ժպիտք, որ խոստումն է
վաղուան:

Մեր միակ բաղձանքն է որ այդ անկեղծ
սերք մեր հոգեւոր հովիւներուն միջեւ, Ձերդ
Ամենապատուութեան եւ պատահմամ Միա-
բանութեանդ միջեւ, զօրանայ եւ ծաւալի,
ի փառս Աստուծոյ եւ յօգուտ մեր ժողովուր-
դին: Վասնզի առանց սիրոյ ոչինչ կրնայ առ-
ջատուոյիլ, սերք սկիզբն է բոլոր հրաշալիք-
ներուն: Այս ուրախութեան անմիջական հա-
ղորդ է Պապեսինին հին Հայութիւնը որ շատ
մը պատրիարքներ եւ վարդապետներ թուած
է իր ծոցէն այս Արքային: Վանին պարիսպ-
ներուն շուրջ բոլորուած այս փոքրաքիւ,
բայց ազնիւ եւ աստուածավախ ժողովուրդը,
ուրած է միտք իր լուսազայն այս Արքային, եւ
խառնած է իր ձայնը մեր Ս. Տաճարներուն
մէջ Ձեր Միաբանութեան ձայնին: Իսկ Ս.
Արքայը փոխադարձաբար սիրած է միտք այս
ազնիւ ժողովուրդը, գուրգուրացած անոր
վրայ, խնամած ու կապած անոր վերքերը,
եւ ի հաւելին կերակրած է զայն, բաժնեկող
անոր հետ իր ներմակ կամ սեւ հացը:

Յուսադեմի եւ Պապեսինի սեղացի ժո-
ղովուրդին վրայ աւելցած է այսօր, համա-
խառնային պատերազմի շրջանին, քրտնա-
յատասանէն գաղթող ռուս պատուական հա-
յութիւն մը: Անոնք ազգային նոր կեանք եւ
հայեցիք դրոճ բերին Յուսադեմի հին հա-
ղորդեան, լուսաք բերեցող իրապէս պատուա-
կան ժողովուրդ մը՝ որ այսօրուան պաղես-
թինահայութիւնն է:

Ս. Յակոբայ երբեմնի պատրիարքները
՝ շատ քաւաքաքիւ հոս մը ունեին, Ձերդ Ամե-
նապատուութիւնը այսօր կը զօնէ զօրացած
եւ մեծապէս ծաւալած գաղութ մը որ մեր
առատասանմանի լաւագոյն գաղութներէն մին
կրնայ համարուիլ: Քող Տէրք Ձերդ Ամեն-
եղիպար կեանք պարզեւ, թրպիսի ինչպէս
տգրը բովանդակի, այնպէս ալ Պաղեսթինի
հասարակութիւնը, կառնանք վայելել Ձեր
նովանին, ու մեր բարի փափաքներուն եւ
լաւաջադուրեանց արդիւնները:

Կ. ՄԵՐԱՆԵԱՆ

Վ Կ Ա Ց Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

Մբոց Յակովբեանց օանա՛րը՝

Դարերով զուգորդ իրարմէ տարբեր
տարրերներու, մեր ժողովուրդի բոլոր խա-
ւերուն համար, Անիկա ատեն մը մեր հո-
գիին երկրորդ բնեւոր: Մեր եկեղեցական-
ներուն համար սապարէզ խնջիք, մեծու-
թեան, հերոսութեան: Մեր օրերուն՝ հա-
յացած ալ:

Բայց որ

ԶԼԼԼԼԼ, սա տողերը գրուած պահուն,
լրագրիներու մէջ թիրախ աւելի կամ նուազ
վաւերական արդիւնաւորներու, իրենց հա-
շիւներուն կապարճներովը, ոչ ալ աւելի
կամ նուազ թուրքի, գիրքի վրիպած պա-
ղիկներներու շահերուն անդառառ, այժ-
մէն թիւնը հետապնդող ու գայթակղող
թիւնները ոսկիզծ մատուցանող մարդերու
միամտութեան, կիրքերուն: Ու չԼԼԼԼԼ յոյն
ատեն քարէ հատոր մը, սա ու ան դասա-
խօսին, մագաղաթաւոր ճարտարագիտին
տեղուկութիւնը Բանին, Մեհէն, Սորհուր-
դէն արեւմուտիւնը կանչուած: Ու չԼԼԼԼԼ
պատմութիւն քանի որ այնքան գէշ, կող-
մակալ, սխալ ու առաւելուել է տարր ճա-
կատագիրը: Թերթեցէ՛ք մեր տարեգրու-
թիւնները, հեռուն ու ժանաւանդ ժողով,
որպէսզի համոզուիք սա եղբարազէս իրաւ-
փոքրութեան: Քառորդ դար մը Սփիւսք
դէ՛ք պատմութեան էջերուն: Ու այդ էջերը
պիտի ըլլան դպիրին էջերը միայն ու մի-
այն: Ու չԼԼԼԼԼ դարձեալ այդ Սրբոյ Յա-
կովբեանց տաճարը

— Կախարդական ապարանքը, ծանր,
տառապահար բազմութիւնները ուխտաւոր-
ներուն անփոփելի գերով մը, նախամուտ
դուռը երկնքի թագաւորութեան, ինչպէս
մտապարտեալն է զայն մեր ժողովուրդը,
«ամենատարբեր» վերիտաղութը, երբ իր մար-
մենէն ցուերուն խորը կապոցները ու իր
հոգեկան տագնապներուն որաները բարձած
իր տուներուն, կը շինէր իր դարերը: Պէ՛շ
դատող մը՝ իր պատմութիւնը, ան զոր վը
կարդանք բայց չենք հասկնար, ոչ անշուշտ
աչքի կամ խնջիք պակասէն: Մեր պատ-
մութիւնը, թուրքիներէ վեր ու դուրս, հե-

ուս, հին, անայց արքայութիւն, մեր արի, չարքաշ, անմահ գեղեցկներուն սրտովը, եզունգներովը, քրտնքովը իրել հող ու արտ, հիւշակ ու մատուռ, պատկած մեր լեռներու կողերուն ու փէշերուն, փոխ ի փոխ կարմիր ու կանաչ, մեր արիւնովը ու մեր յոյսովը: Մեր պատմութիւնը հերուսութեամբը, քաղցրութեամբը, կիրքերովը մեր յիմար, կուսազան ասպետներուն, նախարարներուն, արխարանց սեպուհներուն որոնք կը կուռէին ու մեռնէին նոյն հեշտանքով որքան կը սիրէին ու կը տառապէին ներքին մեռութեամբ: Միշտ մեր պատմութիւնը՝ խորունկ տերտէրներու, այսօրուան գահազուրի, աքորապահ տիպարէն բոլորովին տարբեր: որոնք կը կենային մեր ժողովուրդի գլխին, զայն գտնելու ստամոռուած բոլոր փորձանքները ընդառաջող, ու շանթարգելի նման զանոնք իրենց քաշող ու եպիսկոպոսներուն, կաթողիկոսներուն, աճէն մէկը աշխարհ մը հողի, տառապանքի հանգիստարան: Փորձեցէք աւար ոտակաւոր ճիրաններէն ինքզինքը ազատելու հետամուտ թէ դարու կաթողիկոս պատմարած Յովհաննէսը ոգեկոչել ձեր մտքի դաշտին, ու պիտի հասկնաք թէ որքան ծանր էր նախապատգովը մեր պատմութեան ճարտարապետներուն: Կը լռեմ արքաներէն, ոչ անշուշտ աժան արհամարհանքով մը: Անոնց մէջ մեծերը դուրս են մեղմէ: Անոնց մէջ փոքրերը՝ դուրս մարդկութիւնէ: Բազուկ, քաջութիւն, հաւատք, խելք բաւեր են այսօրուան նահապետանին երեւին: Սրտոց Յակոբեանց Տաճարը հատոր մըն է մոռցուած բանիւր զոր լաւ կ'ընեն գրիւ առնելով ամբողջ աւելի հանգա՝ մանաւոր սպառաքիտները:

Իմ ձեզի տալ ուզած տաճարը

Ըլաւ սանկ չէնք մը, հողէ մը վեր բարձրացած: Զորոս ամուր սիւներու վրայ բռնուած դարձեալ կախարդական բայց ոչ պալատ մը, այլ

— ամպնովանի մը

որուն տակ միշտ թափօրապետ եպիսկոպոսներ, պատրիարքներ տեսեր ենք թէ եւս բայց որուն գերն ըլլաւ այս անգամ ուրիշ ապուրանք գտնելը:

* * *

Այսպէս յորինուած այդ ամպնովանիին

տակ դուն ունենայիր պատեհութիւն, ազատութիւն մանաւանդ կարողութիւն ուզած բոպէրդ այդ տաճարին սիւներն ու պատերը բազմամարդող պատկերները արձակելու իրենց կտաններուն գերեզմաններէն: «վաւեամայօփ եւ երկապալմօփ», որպէսզի, իրենց սրբութիւնները, առաքինութիւնները այդպէս բանտարկուած պահելու տեղ, երթային իրենց երկրները, խօսէին ուրիշ փառքերու սպասարկու իրենց ժողովուրդներուն, առնուազն իրենց հանգիստը վերածէին կենդանի, ստեղծագործ երկունքի: Հայրապետները որոնք այնքան քանքն ունին օրուան ամբարիշտ, յաւակնոտ վարդապետութիւնները ըմբռնող ու նահապետները, մոռցուած յոյգերու, ուրացուած բարիքի նոր աղբիւրներ բանալու մեր սրտերուն անկարելիք ամայախտանին ներսերը: Առաքելները որոնք խօսէին նոր Արքայութիւնէն, ան զոր լսեր էին ու քարովը դարձեալ վայելքի ու մեղքի կայալութեան մը ոտատններուն: Ղկաները, որոնք շնեմունքին բարիքը պատմէին, մեռնելը ստեղծէին մեր կենսեքն պարպուած միտքին, հողիին: Սուրբերը, լման այլուձին մեր սրբազան կայսրութեան: Պիտի փափաքէին ոչ միայն անոնց բոլորին աջ մեկնելու տաճարին պատերէն, դէպի նոր պարտէր, նոր քարոզութիւն, այլ եւ անպակարգարձ հեռանալը, որպէսզի այսպէս մաքրագործուած այդ ամպնովանիին տակ կարենային գալ գարերը միայն ու միայն՝ եւ ժողովուրդիդ: Այս տողերը մի կործանէք մեր օրերու ցեղապաշտ հանգանակներով պարտադիր օտարամերժ եսութեան մէջ: Այնքան յոյսեր են մեր միտքերը այդ ուրիշ փառքերուն գողգէն, իրկուս առաւուր, մեր բոլոր ժամկետն մէջ անխափան երգուած: Իմ ժողովուրդին գարիքը, որոնցմէ մեր զիտցածը, ըսածը՝ այնքան գէշ է ու քիչ: Դարե՛րը, իրենց արցունքներովը, անպարագիծ վիշտին անսփոփ իրաւութեամբը: Ու գարեւուն հետ

մարդերը

— Կարող ինչպէս տկանալու յ Դուն գիտնալու էք որ մարդերը շատ յաճախ կուգան ոսկերիչներու չուկաներէն, ասոնց փորձաքարերուն վրայ իրենց արժէքները փորձելէ, կամ վաւերացնելէ վերջ:

— Շինակոն ինչպէս աղաք: — Շրջե-

լով մեր ներքո ամբաստանող ըմբռնություններ, դարաւոր կերպարանքներէ, որոնց մէջ մարդ երկոտանին կը ծնէր, կը մեծնար ու կը մեռէր, ինքզինքը փոխելու անկարող։

— Տիրացու ու վարդապետ —։ Որոնք մեր օրերու հայածուած, ուրացուած կամ շփացուած տիպարներ ըլլալէ առաջ, մեր ժողովուրդի գոխքին վրայ բացուած հոգեղէն սրբութեան, կոկոններու փառքեր էին, խորհրդանշիչ պատգամներ՝ միտքի, հոգիի հերկերուն վրայ, առակին ցորենին պէս սահմանուած ինչալու հողին, մեռնելու որպէսզի ուրիշները ապրին։

Տէրտէր ու կարօղիկս —։ Որոնց վրայ հատորներ հազիւ պիտի գային բաւ, առնելու համար իրենց ներսը խտացուած ապրումներէն ամենէն կարեւորները։

Մառայ ինչպէս քաղաւոր —։ Մեզմէ այսօր լիովին օտարացած, պաղած զգայուն թիւներ են երբ ծառաներն ենք մեր կիրքերուն, աստեք արքայական գահոյքներ բարձրացնելէ վերջ, զմեզ կործանելու մէջ աւելի «անպիսան», ինչպէս կը պատմեն գիրքերը։

Մարդերը

Որոնք, սա էջին վրայ տող գրաւելէ առաջ եկեր են իրենց օրերուն սա կախարդական կառոյցով ամպհովանիին տակ, աբեռով անուշացած տաճարին մէջ, մութէն պաշտպանուած, քալելովուած, իրենց «ծովածալալ» մեղքերը գնելու, իրենց «աօխարհասասան» անարդարութիւնները քաւելու մոխրով ու արցունքով, իրենց անսպառ ու զարմանազան ցաւերը ծախելու, և ազատագրելու իրենց մարմիններն ու հոգիին սա աշխարհին կեղերէն ու որդերէն ու երկինք հանող սանդուխի առջին քարին քսելու իրենց մեղապապի ճակատները։

Հին քաներ՝ Մոռցուած քաներ։

Բայց առիթի քան իրաւ, այսօր ալ։

* * *

Տաճար՝ Սրբոց Յակովբանց, ինչպէս կը գրուէր դարերով անուշը սա անհաստանին, վերածուելէ առաջ ու վերջ ալ ժողովրդական ու ընտանի Սուրբ Յակովբին որ

Մէնք է կոկիկ, գողար, դոմինիկեանները

կնքած են, զոհար՝ Յրուսաղէմի ընդհանուր սրբատեղիներուն մէջ, մեծահարաւ՝ ոչ միայն իրր սրբութիւն, այլ և գեղեցկութիւն, պատմող մեր ժուժկալ բայց տաք երազանքէն, երբ մեր կառոյցները կը պահէինք զգաստ համեմատութեանց մէջ ու վրայ, արտաքին աչքերու համար քիչ ցոյցով բայց որոնց ներքո մեր զգայունութիւնը կը գտնէր կերպը հաշտեցնելու հարստութեան պոնթիկումը ու չափին օրէնքները, սանձելով քարերուն ուլացքը պարկեշտ սահմաններու ծիրին ու շեղելով սիրտէ փրթած բաներուն արիւնտ, տաք հրապոյրները սկսեցուն, պատմուն, կամարաներուն, ձեռով բեհեկին ու ոսկիին... Սուրբ Յակովբ որ ճարտարապետութիւն ըլլալէ առաջ, հանդիսարան՝ մեն է քաղցր հրաշքներու։ հազարի մօտ տարիներ, հազարէ աւելի հսկայ փորձանքներու զիմացող։ Մեզի համար անիկա ոչ միայն դարաւոր հնութիւն մըն է այլ և բարձր յիշատակարան ուր կը խտանան մեր ժողովուրդին մութ ուժերը, լոյսին փայլատակած քիչ անգամ, բայց մեր հսկաներուն նման լեռներուն սիրտը ապաստանած, դարուց ի դարս, երբեմն երբեմն իլլելու, մեր առջև չողալու ու կրկին իլլելու անդունդ, ճիշտ ու ճիշտ հայոց պատմութիւնը։ Անիկա, սա մեր օրերուն ինքնատիպ նմոյշ է ճարտարապետական, ու է նոյն ատեն պատրաստ գիւն, իրենքդիրենք պատմաբան կարծող խակ ու փակ մարդոց ամբաստանութեանց։ Լրագրող մը, Ֆրանսա կամ Գերմանիա ըրած, որուն սկիզբը կրնար վրիպած ճարտարապետ մըն ալ ըլլալ, ազատ է այսօր անոր կերպարանքին յատկացնել ծանրահոռ ստատուութիւններ, ենթադրութեան բովանդէն։ Ուզենք չուզենք մեր շէնքերը պիտի օգտագործենք կամ անգոյ փառքեր արժեքներու կամ մեր պատմութիւնը գնելու։

Ուրիշ։

— Բայց այնքան շատ բան է այդ Սուրբ Յակովբը։

Մէկը որ գիրքերէ, թերթերէ թիւ ու վկայութիւն հաւաքել միայն սորված է ու այդ հաւաքումները՝ դասաւորած, հանրութեան մատուցանելի կերպարանքներով, կը հաւատայ թէ կը ծառայէ հայոց պատմութեան, կայ հաւաք երկու հարիւր տարի, չըմբռնելով տարրական ճշմարտութիւնը ու

բուն համեմատ թիւն ու նշանը - դրա - պարտաւոր են կեանքին վերածուել: Այդ մէկը, մէկիւրը, լէգէնն մինչև այսօր տա- կաւին չեն անդրադառնար որ կեանքը ըզ- քալու գերը չէ ներքիլ վստահիլ մեռելնե- րուն: Այդ մէկը իրեն պիտի տայ ազատու- թիւն, մեկնելով շէնքին անուէն, մաքրե- լու պղտիկ հաշիւների ու գիրքեր, գրքոյկ- ներ լաստակերտելու, և իրեն հիմնովին օ- տար, անձանթ իրողութիւնները համա- ձայն այդ հաշիւներուն, հեռուն թելա- դրուածներուն, փոխ առնուած ակնոցնե- րուն՝ զոնաւորելու, ներկայացնելու:

Ուրիշ մը պիտի պոռայ մեր գլխուն ի՞ն- իմաստութիւնը, անցելալ վերանորոգելու միաժիտ պատրանքի մը մէջ, Սուրբ Յակօբը երբ կը փափաքէ տեսնիլ առնուազն հինգ դար առաջուան հոգեբանութեան մը վա- ռարան, երբ մեր վարդապետները ապա- ռաժէ մը աւելի կարծր հաւատքի տապա- նակները իրեն, կ'աղօթէին անոր անուշիկ կամարներուն ներքև ու կը վազէին զուռ, իրենց բուռնցքներով խորտակելու կղակ- ները մեր իրաւունքները խորողներուն: Այսօր պատկեր մը վար առնելու համար երուսաղէմի Սրբատիգլիներուն պատերէն զրուսանգիտական թղթակցութիւն է ան- հրաժեշտ մէկ կողմէն մինչև Հռոմ, միւս կողմէն մինչև Լոնտոն:

* * *

Ձգալով թիւանց որսորդ, տեղ մը, Սուրբ Յակօբի մէջ, կը ջանաւ առնել, հանդիսա-ւոր առիթով մը, քանի մը հիմնական ապ- րուանքի որոնք բխելով հանգերձ աշխու- փռուած մարդկային անտառէն, ըլլալին քիչ մը աւելի մասնաւորեալ, ինչպէս կ'ըսեն, իրենցմէ անդին ալ թելադրելու ընդունակ: Ու փափաք եթէ ոչ ջանք է իմ մէջ թա- փանցումը քննել շէնքին ոչ միայն քարեղէն փառքին, այլ և գաննել կծիկները ապրում- ներու թելին որոնք մեր ժողովուրդին սըր- տէն փրթեր, նստեր են հոս, ըլլալու հա- մար այս շէնքին մէկ մասնիկը ու զիգուե- լով վրայէ վրայ, բարձրացուցեր են անոր նիւթեղէն ինչպէս հոգեղէն կերպարանքը:

Տեղա՛ք:

Ու կը տեսնեմ

— առատ ոսկին որ կամարներուն խո- նարհումովը մթնած խորշերուն, տարածք-

ներուն վրայ կը բանայ իր աղօտ, գրեթէ տոնյն պայծառութիւնը երբ դուրսէն լոյսի կտորներ ինչպէս իրենց վէտերուն: Այդ առ- կին, ժողովուրդը պիտի ըսէ՞ր ոսկեղները: Կէս ցոլացիկ, բայց տաքութեամբ մը թանկ մետաղին յատուկ, կը բաշխուի, առանց տարադիտելու, խորաններուն բոլոր կարգ- դամասներուն, զարդեղէններուն, անոնց տալով մորթ մը ըսելիզ կուգայ, գեղեցաւուն պատմուճանը ուրիշ զգաստ նշանք մը արձակուէր: Եւրոպական արուեստին մէջ արձանները պարագլիպող մարման պատմուճ- ճաններէն դուք կ'առնէք ուրիշ նշանք: Զեմ մանրամասներ, քանի որ նկարագրու- թիւնը հիմա արուեստի է բարձրացած, դա- րերով արհամարհուելէ վերջ: Բայց չեմ կրնար չխորհիլ մարդուն, մարդը որոնք հաւաքեցին այդ ոսկեփողին, Աստուած ինք գիտէ միայն, ինչ տառապանքով, անքան վտանգներու բերանէն, մէկ կողմէն պա- պենական պարաքին ուշադիր, իրենց գե- ղերը, գիւղաքաղաքները անցնելով իրենց խելքին բարիքներովը, միւս կողմէն, ի- րենց երկինքը գնելու լաւագոյն ձեւն աչ ջանացին դորձադրել, Աստուծոյ քաղաքին մէջ իսկ, Եի սուրբ Վերապալում: Իրենց բառերովը, ապահովելով իրենց հոգիներու բուն փրկութիւնը, աւելորդ է բացատրեչ ինչպէս: Անշուշտ «Յրանի առ Եւսեփի ի- Կառակ ի Սին»-ը նախագասութիւն մըն է որ ժողովուրդի մը հոգեղէն թափը միայն չ'արտայայտեր, այլ կ'անցնի աւելի ունդին քան իւրայայտիլ մթին ու ճիշտ բառով մը՝ մոլի եռանդը (որ քաղաքական կիրքը կը համաձուլուի երկնայինին հետ) ու կը դառ- նայ աւելի բարձր պատգամ մը, քաղաքա- կանէն, աղքատներն ալ վեր տարադրութեամբ ու խորութեամբ, բոլոր անոնց համար ու բոնք սա անցաւոր, մանաւանդ աղցաւոր աշխարհի երեւոյն այցուցեան մթին ձգողու- թեամբ աչ անանցին, այնքան իրաւ կարգ մը մարդից հոգեւունքին, այնքան անհա- ժեշտ՝ կարգ մը ցեղերու հոգեղաշարին, որ- յէսպի հանգուրժուէին աշխարհին բոլոր անարդարութիւնն ու զրկանքները, ան- հասկնալի ողբան իրաւ, բոլորն ալ յատկա- պէս ջուլուած, գասաւորուած իրենց «վա- յելումին», աստեանականին ծանր պայման- ներուն հանգէսը ինչպէս: Անցնիլ աւելի անդին ու ապրիլ որպէսզի այդ անդինը Ը-

բար միակ իրաւը, իրականը, կարելին: Ու տակաւին տարբեր կերպարանքները այդ մտատեսութիւնները մենք ուրիշից տեսնուին: մտատեսութիւն կ'երկարենք մեր քաղցրութիւնը, ժպիտը, սիրտանքը: Ու տակաւին կը խորհրմ, այն մարդերուն՝ միշտ իմ տիրուէն, դարերն ի վեր իմ պատմութեան, գտնելու համար ժամանակի պատաստը որ լլլլար հիւսուած տրիւնով, կրակով, անյատակ թշուառութեամբ, առիթ տալու համար մատնեբուն որոնք ճարէին հոգեդէմքի հոգեմէն ալ: Ե՛րբ, ուրկէ՞, ինչպէ՞ս իմ պատմութիւնը գտեր են տեղութեան կտորը, գրեթէ օտանալով հոգեմով աղէտներէն աչք բանալու ու զիգիւտ թանկ սա միտողը, առատ այնքան, իր ալիքներուն մէջ աղողելու համար ոչ միայն զարգասարտող խորաններուն, այլ և լման հասակները սիւններուն, երեսները գմբէթներուն, մանրանկար անտառակները կաթողիկէներուն, իրարու հետ հաշտեցնելով օլաքն ու վառքը, ամբողջութիւնն ու նրբութիւնը, ճոխութիւնն ու ճաշակը օրոնք բառեր ըլլալէ առաջ ապրումներ են տաճարին արեւեման մասը Արքայութեան փոխակերպող: Ազօթքը այդ ոսկիին մէջէն կը սուղեայ, ըսելու կոգգայ: Ունիկը այդ զեղնութեան մէջ կ'արկերն, կը մարդկայնանայ: Արեւ ինքն ալ կը օրորուի, կ'անուշայտ երբ մօտեայայ այդ ոսկեգրուած ձեւերուն ու անգամ մըն ալ կ'ոսկրանայ:

Ու կը տեսնեմ

— աւելի առատութեամբ մը բաշխուած արծաթը, մեծիկ, հաստ, հասարակ ըսուելու չափ, քիչ մը ամէն դի: Որ կը յօրինէ կանթեղները, արուեստի գործերու մօտեցող շնորհներով ու աւետեաց երկրին համբաւով ողկոյնները կերպարող փորբրով: Անոնք ոչ միայն ամէն տեղ են, այլ և տաճարին երկրները ոճի ձգելու չափ ճաշակով մը կը կենան, իրենց բարձրացումներուն, խոնարհութիւններուն, տարադիմումին ու խրմբութիւն մէջ թեղարելով ոչ միայն հարստութիւն, հաւատք, սիրտ, այլ և զեղեցկութիւն, այս ժողովուրդին ամէն արտայայտութեանց խորը զգալի հոգեղէն գեղձերու — եթէ կը ներէք բացատրութիւնը — մը ճառագայթներն պաշտօնագործութիւնն Մետաղը ցուրտ է, իր հոգեղէն գրութեան մէջ, բայց արեւին մէջէն ու կանթեղին սիր-

տէն երբ լոյսը կ'անցնի, անկու կ'ըլլայ տաք, ոչ միայն աչքին, այլ և հոգիին համար: Պիտի չուզէ՞ք ոս Ժանը, երկու հոգիէն իսկ չչալկուելիք ողկոյցը յիշեցնող կանթեղ — հանգոյցը վերածել զինքը նուիրողին հոգեղէն գրութեան, առնուապէս քանի մը հարկի տարի առաջ Քամիւմ անդին, բայց ատկէ առաջով զիտէ ինչ Ժանը տաքութեամբ ու պահեմներուն տալի, հայոց աշխարհին միջին խորքերէն, իր հարստութիւնը բարձած ջրհրներուն քամակին, իր կինն ու զաւկները ձգած սուղին, կարելի բռն լոր զէնքերով կը կարաւորը զինած, եկրիէ վերիստղում, թիւրու ճամբուն մէջ մարդ զէպի Կլոսարի ընկելով ծնրաղիր, ու փոքրով իր գանձերը Առաքեալին անտես բայց ամենատես աչքերուն: Ինքը հիմա անուն ժնէ, կանթեղին մէջ պոչին: Բայց ես ապաւն եմ այդ անունը հազցնելու կենաքին թուր Ժանը մեղքերովը, բարիքներովը, կ'ընեմ զայն ինծի պէս որսորդ մը ձեւերու, ապրումներու, կրքերու: Այն ատեն Վերաքին եր ունիցի յիտեսակ ի Սիւն: Ու արծաթ է, Ժան է, սա տարօրինակ տաճարին մէջ, ամէն գիծ որ զեր ուրիշ բան մը կրելու, ամէն մակարդակ (plan) ուր մօրի մը ոտքը ունի ինքզինքը տեղադրելու: Ու արծաթ է զարձակ, կոյքը գիրքերուն, մարմինը խաչներուն, հասակը աշտանակներուն: Արծաթ՝ թուր սպասեղները, ծաղկամանները, զաւազանները, աղաւնիները: Արծաթ խոնարհներուն լման երեսակները, բաճակած, ձեռ սիրտ առած, սրբապան պատմութեան մօտ անունները մանրագրելով կաճարներէն կայակ կայակ, ողկոյց ողկոյց, սիրտ սիրտ ինքզինքը կախելով, — ընդունարան լոյսի լեզուակներ: Ու կերպաներուն հիւսքին: Ու քոյններուն սկաւառակին ինչպէս կ'սթուներուն: Ու գամբներն: Ու կոճակներուն: Սիւնն բանի վրայ: Այս յաճախեցը ճերմակ մետաղին, շատ մօտիկէն յիշեցնող մարմնակոն գերութիւնը մեծահարուստ մարդոց, մեր առաքելն ներս, կ'անգամ նայ սակայն, կ'ըլլայ անուշ, վամբի ոսկին միշտ պիտի միջամտէ այդ անարին ճերմակութիւնը գունաւորելու: Այս ճերմակի և ոսկեգոյնի խոնարհողը մեր նկարներուն վրայ կ'անձնանայ, զանոնք զատելով ոսկիին, հաստ առատութիւնէն որ յոյն

նկարներուն յատակը կը թանձրացնէ: Ձեք յոգնիր արծաթին սա յանախանքէն, ինչպէս չէք յոգնիր ձեր մայրենի ձեռերէն առատ ծփանքներէն: Ու կը կրկնուի իմ մէջ նոյն դարմանըը

— Ե՛րբ, ուրկէ՞, ինչպէ՞ս իմ ժողովուրդը գտեր է ժամանակ, միջոց իր նիւթական ալ հարստութիւնը ազատագրելու գտաւնին ու: Իրրիկին ապամուռքէն, զանոնք բերել դիպելու համար սա տանարին պահեստէն(*) ներս:

Տօնն է սակայն սատարակուռ գահոյքին, Տեսաճեղքար Սևաքեալին: Իմ աչ-

(*) Հէքիթը միշտմտած է, այդ պահեստը անցնելու, թերևս աւելի անգին քան իրականութիւնը: Չունինք մահաբանն նկարագրելը Գանձաբան Գանձին, հասկնալի մահադատութեան մը արդիւնք: Եւրոպացի համբարողներ (Լոթի, Գ. Մազլիշ) չեն տեսած զայն, կամ տեսած են այնքան մը բան որքան յաբար գտած է որտեան իշխանութիւնը վնասքին: Ինչ նոյն ուր հէքիթը կը միշտմտ, իրականութիւնը կը տառապի: Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը հարստութիւն մըն էր, ազգին խզմանութիւն ամենէն բարձր արտաշայտութիւնը դաբը ու զարկը: Լուսահողի Մեսրոպ Գառնիբարձը նշանակալից էր պարտէր, արտառախառն յուզմամով թէ 1915-17 խաբարէք օրերուն, Միաբանութիւնը յոգնած էր անօթի պառկել, բայց մեթած էր ամէն թելակործանք, խաչի ալ արծաթէն կտորէր մը իսկ հոգի վերածնելու: Ինչ որ այդ գանձաբանին նմոշ կ'ըլլէ տեսքի, նման հանդիսանքներու, բաւ է սակայն վառելու ամենէն հանգիստ երևակայութիւններէն ալ: Զաթալ թագ մը, շուրջաւ մը, ականակուռ խաչ մը, եմիփերոն մը անբացատրելի, անհկարագրելի ապրումներ են, մինչև այսօր: Կրնա՞ք խորհիլ թէ ի՞նչ որ հոգին տիկիներն որ Պարսեթի շուրջաւ տեսնում ծանօթ հրաշալիքը կազմակերպած է, կտաւին վրայ բեկել են սովին, ազամանդն ու զոհարը սառնցնելով իր իսկ արեան դարկին նետ: Ինչու ձեռագործներ որոնք թաք են, համարյոք մը պէս ու անուշ ապօթքի մը չափ: Ու անոնց հիւսքին մէջէն տիկիներն ու օրիորդները հայոց աշխարհին որոնք միայն ճշդիւնէն վնասաբաւ առաքելութիւններով չեղան զոհակալարդ, այլ եւ ձեցնելու մեր գուրգուրանքին, հարստութեան, հիացումին ինչ որ իրենց օրիորդներն ամենէն աղիւստեան մարմնապետութիւնն էր երաժ, երբ ուղի էին: Անբաղձ հայ արուեստ մը կայ, այդ գանձերուն ոչ միայն մարմինին ներքը, այլ մահաճանցի անոնց արժեքներն մէջը: Երեսուցէ մը չեղող մը, սառնէ չտեսնող մը անըզուսակ է այդ արուեստը զգալու: Կըսելու: Սուգ այդ կտորներուն մէջ մարգարեաբան տեսլացած է ու սառած, աւանդութեան զեղծեցիկութեամբ: Դրէք զանոնք, այդ անմահ վիշապութիւնները հայ հոգիին, իրենց հարգաւոր խորաններուն վրայ, որոնցմէ ամենէն նուիրակներն են մէզն է անշուշտ Ս. Յակոբը, իր Գլխաղիւղով, գուցէ մտնիկն էք զգալու ձեր ժողովուրդին ամբողջ խնդրութիւնը, կրակը, խոյանքը գէպի վայելքները ձեռն ու կրքերն:

քերը վարժ՝ իր պտպուռն գմբէթիկին, առօրեա բռնող չորս ալ սինթետիկ որոնք ներքեւ կտոր մը միջոց, անվարձան հսկումին Կիսնիք թէ տարին հեղ մը, իր տոնին օրը, մէկը, անհրաժեշտաբար Առաքեալին յաջորդ պատրիարք մը, պիտի բարձրանայ այդ Աթոռին, պիտի լսէ Գրիստոսեան եկեղեցիին ամենէն առաջ փառաբանութիւններէն մէկը, ՎՓառք Ի Բարձունյա Առաւմոյս, յետոյ պիտի իջնէ անկէ, թողնով զայն իր մենութեան, մեծութեան:

Այսօր, Հնդկաստանի գոհարներով շուղակուռ թագ մը, աւելի մասնաւոր բառով մը Ձարալ-թաղը, այդ գահոյքին կոնսիլը կը մարդակերպէ, գաւազաններով յորինուած եռանկյունի մը մէջէն, մինչ թագին օգնական օւրիշ սրբութիւնները կը պաշտպանեն տպագրութիւնը իրական գրութիւն: Մարդ չի կրնար կշտանալ այդ փոքր գլուխը զօրոցը գիտելէ, ընդելոյ՝ ձեզի ծանօթ ու անծանօթ ամենէն թանկ քարերով, ամէն գոյնէ ու ամէն չափէ: Պիտի օւզէ 1900-ի բանաստեղծ մը ըլլալ, սանկ ինտրա մը, որպէսզի այդ հնդկիկ բայց չվաղող գոյներուն փոշիին վրան շողարեկումները, կաթնացումները, արիւնումները թուղթին նկարէին: Արեւիկ վեր է իմ կարողութիւնէն: Բայց ամէն իրականութիւնին անգամ մը ինքզինքն է ու երկրորդաբար՝ օւրիշ բան մը: Հոս, այդ ռարիւը՝ զմայլելի ճաշակն է, սրտայոյզ, սրբանուէր արուեստը որ այդ քարէ դիւթանքները իրարու կ'ընծայէ, գոյնին ու չափին հակադրութիւնները, հանդիսութիւնները, փոխադարձ պաշտպանութիւնները համագործելու համար առեացալ տրեխի զգացման մը մէջ որ ոչ հարստութիւն կուշա հպարտութիւնն է, ոչ ալ մօլեռանալ գին կը քոտ: Երբեք ոչ հաւատարմութիւնն, նուիրանքը քաղաքական արարքի վերածող, այլ այն անուշաբանութիւնը, հայեցի տաքութիւնը որոնք մեծադէմ, մարմարէն — կրնանք միայն ալ տեսնել բառին ետին — ձայնէն ու կտուէր — կրնա՞ք մարդկային ամենէն նուրբ, իրաւ թրթռումները ձեռն, միշտ բառին ետեւէն — կ'անցնին աչքեւ ուզ, կը վառեն սառնց փոքր ծովերը: Դեզիկ այնպէս կուգայ որ այդ մարգրեւները, ազամանները, մարմնախները կը դողդաղան, կը լցուին լոյսէն բայց զեն յորդիւր, կը նստին բայց չեն հանգչիլ մինչ

հողիդ — այս անգամ նայուածք — կար-
միրէն կ'անցնի կանանչին, կապոյտէն դե-
ղինին, կախարդական այգի մը ընդմէջէն,
փտրհելու յուզուած, կարօտագին այն մատ-
ներուն որոնք այդ մարգարիտները առին
մատաղ կուրծքերէ, այդ զոհարիչէն փո-
շինները դրին ամենէն անուշ բեհեզներու
կողերուն, ու՞ր զիտէ որ անգլուսակ տիկինին
նւխտը — զաւկի մը երա՛զը — այդպէս
աղաժանդելով: Որքան հզօր են ուխտերը,
այդպէս քար ու զոհար իրրեւ պառկելէ ա-
ռաջ, ոսկեշար կտաւներու վրայ, սիրտին
խո՛րը՝ մարդոց որդիներուն: Ու կը խորհիմ,
մեծ մեծ մեղաճարներուն, մեծ մեծ սուր-
բերտէն, թանկ հողիներուն ու զօրախտ սի-
րողներուն որոնք այդ թագին վրայ կանանչ
աչքերը սեւեռեցին զմրուխտին, դեզքն
զորտիկը գամեցին յակինթին ու մանուշակ
դալուսթիւնները մեղեհիկներուն . . .
Գլուխը, այսպէս բացակայ բայց անմեր-
ժելի — որով է միշտ ներկայ — Առաք-
եալին, իր լման խորհուրդովը, այս ոսկե-
ղէնը, թաւիչը, բեհեզը, աղաժանդները
կենսաւորող, որպէսզի գնուի հողին: Դուք
այսօր հազիւ կը գիտակցիք այդ գինին:
Հարեւր տարի առաջ «Սիւնի մէջ յիշատակ
մը» քաջութիւն էր ու վստահութիւն:

Այժմ կը յագնի ու Ս. Յակոբին ոսկե-
ղէն փառքը սպառելու տեղ կ'առատի: Այս-
պէս է գիրը կարգ մը տեղերու:

* * *

Տօն է գահակալութեան:

ձեր ինչո՞ւն պէտք հնաւանդ սրբաբա-
նին մէջ արդիական ներկայութիւնը նըս-
տարաններուն, տարին քանի մը անգամ
կրկնուող: Մանաւանդ ձեր ինչո՞ւն է պէտք,
այդ նստարանները լեցնող մարդկեղէնին
կտաւը: Քայտարդէտ, ինչպէս ինքը, Սուրբ
Երկիրը: Հիւպատոսներ, ու դուք այդ մար-
դոց երկիրները կը կանչէք, աջէն ու ձա-
խէն, ու կուտաք այդ վկայութիւններուն
իրենց իրական ալ իմաստը: Գոյնի, աչքի
չափերու, ոսկորներու զրութեան հարա-
զատ բարելոն մը, Հոնտուրտսէն ինչեւ
Սպանիա: Այսինքն մարդկային տեսակնե-
րու լրիւ հանգիստարան, ցեղային շէտ նկա-
լազրկներու վաւերական կնիքով մը: Ու
անոնց տարազները: Ու մանաւանդ դէմ-

քերուն հին, հեռու, ապայտմէ փաստերը,
հետաքրքիր, անտարբիր: Որը՝ մենակնոց:
Որը՝ հանդիսաւոր: Պետական պառօնաւար-
ներ, լրջութեան, թանձր պատկառանքի ու
խոհեմ հաշիւի թովանդակ սարիքներովը,
դեռ ատեն չգտած գաղթանանալու, քանի
որ անգլիական կայսրութիւնը իր մարդերը
կ'ուզէ միայն ու միայն իր օսհմամած ժա-
նալներուն համար ու գտնոնք կ'առնէ,
ուրիշ կարիքներու երբ իջնանը աւարտի
պարտքին, պարտականութեան: Աւագանի
մը, աս ալ բազմաբեղուն թելադրանքնե-
րով, մորթէ, տարազէ, հողիէ: Ամերիկացի
լրագրող մը կ'ըսէր, մեծ զարմանքով «Պա-
ղեստինը երկիրն է ուր մարդիկ հազգիստի
համար երեք տարբեր օրեր կը տրամադրեն
Աստուծոյ պատուիրած մէկին տեղ»: Պա-
ղեստինը երկիրն է ուր այդ աւագանին եօթը
հեղ երեք կերպարանքներ պիտի պարզէ,
քանի մը երեք ալ քաղաքակրթութեանց
գասակարգային թելադրանքներովը: Հոն է
իւր կէլե-պէլէին մէջ ամբափաթ աբեւել-
քին զաղկրիկեանը որուն արտերէն կը կրնն
ինքնաշարժ, ուղտը, լորին, աւանակը
հաւասար ուշադրութեամբ մը: Հոն է գե-
ղին հորթին գեղնապաշտ ներկայացուցիչը,
արդի պիզնէսմէնը, որուն զրամատունը իր
բազուկները կ'արձակէ հիւսիս ու հարաւ,
արեւելք ու արեւմուտք . . . Ձեմ շարունա-
կեր: Ու վերջացնելու համար, հոն են կրօ-
նականները, զանազան ու զարմանազան
զգեստաւորումներով, նոյնքան տարանջատ
արտայայտութիւններով: Ամբողջ արեւելքը:
Ու ամբողջ արեւմուտքը:

* * *

— Հրաւաքաւու Աստուած

Որ, խայտարազէտ ու երփներանգ սա-
լուութեանը մէջ Ս. Յակոբին, ձայն է ու
յարձակում, այս վերջին զգայութիւնը շատ
յստակ թելադրող, քանի որ Ս. Երկիրն
Սրբաւանդիներուն մէջ որոտաւը գերազանց
է երգելին, ոճէն ու զգացական քաղցրու-
թիւններէն: Ասիկա թերեւս գինն է զորա-
ւոր վարժութիւններու երբ մերինները,
Սրբատեղիներու մէջ պարտքին տակն էին
իրենց ձայներով ալ յաղթանակ չ'ապելու:

Ու թափօր Դարձեալ չեմ նկարագրեր։
 Իրենց խայտանկար շուրջառններուն
 ներքը, վարդապետներուն մարմինը կը վե-
 րածուի խոշոր, գրեթէ երկարափական ծա-
 ւաշներու, մասնաւոր, ընտանի գիծերուն
 ջնջումովը։ Ծանր, լայն ձեւեր, որուն կա-
 տարին դրուած մօայլ, լոյսէն աւելի սև-
 ցող դարձեալ երկարափական մարմին մը
 կը նպաստէ զօրաւոր պատրանքի մը ստեղ-
 ծումին։ Տարագը մարդկայինէն վեր է եր-
 քեմ։ Այդ ձեւերը պարածակող կտուր,
 սակջուրին ծփանքներուն մէջը բեկեղին,
 և գոյնի ուրիշ գալկացումներ՝ նուազում-
 ներ, հրթիռներ՝ ազդակներ են որ աշա-
 տաքունինք, աւելի արագ, անմիջականին,
 իրականին բռնութենէն, այնքան իրաւ-
 մեր տպաւորութիւնները փոքրելու արար-
 քին մէջ, ու այնքան անհրաժեշտ որպէսզի
 ստեղծուի մեր ներսը ուրիշ հանգոյց մը
 զգայութիւններու, ապրումներու, դէպի
 հին, հնազոյն դարերը երկարող թելերով,
 իմ մանկութեան վարդապետ մը, մեր մեծ
 ժամու բեմէն, հէքիաթին մէկ կերպարանքն
 էր, ուղղակի երկինքէն ղրկուած։ Իմ ա-
 լեռնթիւն, վարդապետներու սա զուտարը
 առնուազն մեր միջին դարն է, իբրեւ, հայ,
 դժբախտ բայց լուսապայծաւ, երբ կը մըխ-
 ուիս անոր տարեգրութիւններուն խորը ու
 կը մնաս ափ ի բերան, այս ժողովուրդին
 կեանքէ հարստութեան, անսպառութեան
 բիւրաւոր փաստներուն առջև։ Հոս, անոնց
 վերաւորներուն սլացիկ կոները, կաթողիկէ-
 ները կը գաշնուին իրարու, ինծի թելա-
 գրելով ծանր յուշում, արտմութեան փոխ-
 ուելու չափ խիտ, ինչպէս ուժի, կորովի,
 դիմանալու ծփուն գրութիւն մը, դարձեալ
 մեր խորքերէն յառնող, առնակ մը կոչ,
 օտարներ կ'ըսեն appel, սր տաք է ու խոր-
 հորդաւոր, թափանցուն է ու անդետեղելի։
 Սև կտաւով քանտուած, պատանուած, կիս-
 ուած իրենց դէմքերէն՝ պակսիլը, կամ
 տարտամիլը ալքերով վկայութեամբ ու
 ճակարկ խաղող իմաստով պայմանաւոր
 զգայութիւններուն, կարծես կ'անգրադառ-
 նայ, կորուստը գիմաւորելու, դէմքին միւս
 կէտին վրայ շնչոտի, ուժի, պատկառանքի
 հանելով անոր արտայայտութիւնը որ կը
 գտնէ իր լիութիւնը, ինքնութիւնը, ծանր
 ճնշումը ինչպէս քաղցր պայծառութիւնը
 անոնց մօրուքներուն երեսին, այնքան ան-

հրաժեշտ դարձեալ՝ վեղարով գողցուածը
 լրացնելու, խորհուրդը երկարելու, իրենց
 կնքուած ձեւերներուն մէջէն ցողունը ժամին
 որով լոյսի ջուր մը կը տարածուի անոնց
 ճերմակը սկիւղով օծելու։ Մոռցէք բերանը,
 գէմքը։ Հոն է ճերմակ հրաշքը մօրուքնե-
 րուն, որ կը թրթռայ, կը ցլցլցայ, կը թա-
 փանցէ, մինչ ուրիշ կտաւի մը վրայ, այս
 անգամ համակ սև, այդ մոմեղէն սկիւ-
 ջուրը այդ մատաղ սևազիրը կ'առնէ ուրիշ
 տաքութիւն մը տակը, այդ մօրուքներուն
 խորը լուցնով անմար մօրենիին հետու,
 հին կրակները։

Ու կ'որոտայ շարականը, յաղթական ու
 հպարտ, այնքան տարբեր մեր պարտու-
 զական հոգեբանութեան թելադրածէն, առ-
 նելով իր թափը, ներսէն, իր բառերէն,
 ինչպէս դուրսէն, պահին սա հոծ մեծու-
 թենէն, իր ծանրութիւնը, վեհափառ իր
 գնացքը հաշտեցնելով գարձեալ ցեղային
 կշռոյթին։ Այս Հրաւաքառները մտիկ ըրին
 հայ իշխաններ ու արքաներ դարեր ու դա-
 րեր, մի մոռնաք ստիկա։ Ու այդ արքա-
 ներուն ու իշխաններուն անձնապահ գուն-
 դերը թրեան մատաղ կրակներէն, այս-
 օրուան զպիւրները փոխանորդող։ Յետոյ
 — Ուրախ լիւր Սուրբ Եկեղեցի...

Անշուշտ։

Իայս ես գրական վերլուծում մը չու-
 նիմ նկատի Հայաստանայց Եկեղեցւոյ շա-
 րակներէն ու աղօթքներէն։ Ըսի ձեզի
 որսորդ մըն էի զգայութեամբ

... կը դողդաշն ջահերու առեղներէն
 շրթունքները բոցերուն, ոմանք ինքնատոյզ
 ալ, որպէս թէ երազներ փնտռէին քանոնք
 համարներէն, քանտուղիքին բացատրու-
 թեամբը՝ կիզելու, կրակով հարսնեւորելու,
 ուրիշներ՝ թեթեւ մը հակելով դէպի կրակ-
 ները տառապող քրտերու։ Լման տաճարը,
 իր հանդիսականներովը որոնք չեն կրնար
 մտաւոր իրենց ալքերուն, այնքան ծառ-
 րալոյց այդ թափօրը, ծանրագոյն խոր-
 հուրդի մը հետզհետէ բացուող ծալքերովը,
 վեր է անոնց ընտանութիւններէն։ Ու չեն
 կրնար լսել պուստուած աւետիսին անու-
 շուութիւնը քանի որ մեր սրբազան երաժը-
 տութիւնը այդ օտար պահններուն համար
 փակ խորհուրդ մըն է։ Լման տաճարը, մա-
 նաւանդ պատերը, սիւնները, խորանները
 բազմամարդող նկարներուն լուին հաճա-

թեամբը ըսես կը թրթռայ: Յետոյ գետնէն ու կամարներէն ու սիւններէն պահ մը կը հաւաքէ ինքիւնքը, կ'անէ կանգ, դադարելով շնչելէ, նայելէ, ըլլալէ, մտնելու ետք կարծես ձայններուն անտես բայց այնքան ընդգիմադիր, զպող, զգուռ ու խողովոյ ալիքներուն մէջ: Տաք, ուժգին, անհանդարտ:

Ձեռ կրնար չառնուիլ պզտիկ, սառած աչուքներէն տարօրինակ զպիրներուն որոնք շուարած կը քալեն, առանց աչքի ըսելի կուգայ, այոքան փառքէ, այոքան շուքէ, ծանրութիւն բայց կը մնան ներքին իրենց հպարտութեան մէջ ճառագայթուն, երբ Երասալէմի հայոց պատրիարքը կ'առաջնորդեն Դիւստրիէն դէպի Աւագ խորան: Բուրվանքէրը, այնքան դաշն, այնքան ստուերասփիւռ: Ինչո՞ւ չըլլայի նկարագրող քանաստեղծ մը, այդ «սոսկիւրալ» ճոճումներուն սիրան ալ բանալու: Կ'անցնիմ, անշուշտ ցաւելով ինծի զլացուած այդ շնորհին հաշտոյն, պարզ զգայութիւններուն գառնալու: Շարականը այնքան աճած: Կանթեղները իրենց բոցերը իրենց ներսը քաշած, կարծես վախճալով: Միջին դարը, անառնալի, իրաւ, ամբողջական, երբ այսպէս հանդիսաւորուած պահու մը, նման սրբազան խորանի մը զիստաց, ամբոյնները նախազայնէր, նախահամը կ'անշէին Վեռին Յուստազիմին: Ու շարժումներ, զպիրներէ, սարկաւազներէ, կամաց, լուրջ, տրոնց բոլորին գումարը՝ սրբազան պատուաւներն կը յանգի, Աստուծոյ Տունին դաբուոր ծանրութեան մէջ թեթեւացած, զգաստացած:

Ու Աւագ խորանի բեմին, մեծ, հզօր, նուիրական ու տեղն է կրկնելու բազմիցս դարաւոր պարտքերու բեռան ներքե կարծես յոգնաբեկ, Սրբոց Սաղոյեանց Առաքելներն Աթոռին նորակող գահակալը, ու իր ուղեղէն կերպարանքին ետեւէն բոլոր հանգուցեալ պատրիարքները նոյն Աթոռին, որոնք աչքերուս առջև պարզուող տեսիլքի պահերուն առաջնորդուեցան սա բարձունքը, ու նոյն զգացումներով, նոյն գիտակցութեամբ խոնարհեցին իրենց ճակատները քարին համարորին, կը մնա խռուռ, ինքնամոփօփ, երկիւղած, պատրաստ կարծես ընդունելու հեռու, վերնագիր պատգամը

իր նախորդներուն: Բոլոր լոյսերը, բոլոր շարժումները կը լսեն: Երիտասարդ վարդապետ մը, պատրիարքական ասան կ'ծնունի, կը հրաւիրէ նորակող գահակալը, Ս. խորանէն ընկելու իր պատրիարքական ուխտը «Աստուծոյ և մարդկանց» առջև:

Դուք կարգացած էք ուխտին մարմինը: Ձեռ կրկնեք: Բայց ունիմ ձեզի ըսելիք ուրիշ պարտաւորութիւններ, բառեր, բուն միւսէն ու ձայնին կտուէն քակուել, ծորող այն թանձր յուզումը որ ինչպէս ծաղիկին հոգին, չի պահուիլ թուղթերուն վրայ: Երիտասարդ վարդապետը կ'ապրէր ծանր պահերէն մէկը իր կեանքին, որոնք չեն պատրաստուիր, կը ներկայանան ինքնաբեր ու կը զդրգեն: Ձէր կրնար չգալ դողը անոր ձայնին որ կը բուսնէր շատ հաւանաբար անտես սիրտէն գաւազանին: Ու գարձեալ հաւանաբար անոր մատները կ'այրէին կրակին մէջը այն միշտ անշուշտ բայց անմահ հետքերուն, բոլոր այն մեծ մարդերէն հոն անցած, որոնք խորհրդաւոր այդ մականը, ոյգպէս ուխտէ մը առաջ, բացել էին ու կեցուցեր կէս իշնող սուրի մը հանգոյն, պատրիարքներու խոնարհած փառքին վերէ, ու յիշեցուցեր անոնց ուխտին հետ: Դարաւոր պարտքը բոլոր պատրիարքներուն: Ուղիղ միջին դարը:

Ու յետոյ,

«Առաքելական Սրբոյ Աթոռոյն», կըրկնելու համար նուիրականացած բացատրութիւնը, պատրիարքը որ

սա բոլորին ալ ազատագրուած է գինքը մասնաւորող բոլոր հանգամանքներէն, անունէն ու կարգէն, դառնալու համար անվիշտանքի խորհուրդը, ծանր պաշտպանութեանը մէջ Աթոռին հիմնադիր մեծ Առաքելին ու Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ նուիրապետութեան ամենէն բարձրակարգութեան բարիքին յանձնուած խորհրդաւոր վերացում մը դարձած: Ան կը գնէ իր ծուկները քարին, կը խոնարհէ իր գլուխը, այս անգամ գտած իր մարդկային բնաստը, վեղարին բարձունքով ալիսառն, մութ, հեռու, երբ կը բխի իր զգեստին օսկիներէն, աղամանքներէն, հէքիաթի մը մէջէն կարծես, մինչ երիտասարդ վարդապետներ իրենց բազուկներուն կորով կ'երկարեն անոր կործանած մարմինին:

Ու յետոյ

երեք արքեպիսկոպոսներու մազադաթեայ դէմքերուն տրտում եւանիշ խորհուրդը այդ գեանամած, ծնրադիր փառքին վերեւ։ Ու կը տեսնեմ ձեռքերը եպիսկոպոսներուն որոնք կը բացոյնին պատրիարքին զլուխին ու զայն կը տեսնուագրեն

— Ի պատրիարքութիւն Առաքելային Արքայ Յրուսաղէմի։

Օ՛ր, աղօթքները մեր հայրերուն, երբեմն այնքան իրաւ, խորունկ, ձեռնադրութեան սա պահերը բարձրագոյն բանաստեղծութեան վերածող։

Բույլ մը։

Յետոյ կը բացուին ձեռքերը ետ։ Կը շողայ, ազօտ ու տրտում մաս մը ալիքառն այդ գանկէն։ Ու բառերը, որոնք խորհրդաւոր քարայրէ մը փրթէին կարծես։

Անիկա ըրած է իր երդումը անասան պահելու փառքերը իր Աթոռին, իր եկեղեցիին ու իրաւունքները իր ժողովուրդին։

* * *

Ձայն տեսնել նորէն, երբ կը խօսի այս անգամ ժողովուրդին։

Դուք գիտե՞ք անոր խօսքը ամբողջութեամբ։

Նոյն յուզումը, նոյն ծանրութիւնը, նոյն ապրումները։

Ու պէտք է կարճ ըլլալ։

Երբ անոր բառերը, տրտում ու քաղցրը, կը թաւալին, դաշնուելով պահին, անձին մանաւանդ ժողովուրդին սպասումին հետ՝

եւ կը նայիմ դասը լեցնող զպիւններէն ամենէն պզտիկին։ Տղեկը մեր գրահանութեան մէջ անմոռանալի անուան մը կը կրէ, Զօհրապ։ Ան ի՞նչ անպատմելի երեսունթիւն է սակայն պզտիկին նայուածքը։ Անիկա ինծի կը թուի ոսկի կամարը ըլլալ ուրուն վրայէն կը քալէ մեր ճակտին գերը, երբեմն գէպի բարձունք, երբեմն գէպի անգունդ։

Ու կը բերեմ կամարին երկու ոտքերը իրարու։ Ան որ օրուան իրեն գահակալը կ'ողջունուի, գպիր մըն էր Զօհրապիկին նման։

Երանի ճակտի գերովը քաղցնեցուն։

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

Ժ Ա Մ Ա Ն Ո Ւ Մ

ՊԱՂԱՅՏԻՆԻ ԵՒ ԱՆԴՐՈՅՈՐԴԱՆԱՆԻ

ԲԱՐՁՐ ԳՈՄԵՍՅՈՐԻՆ

Նոյեմբեր 21 1945-ին Lieut.-General Sir Alan Gordon Cunningham, K. C. B., D. S. O., M. C., Պաղեստինի և Անգլոյորդանի նորընտիր Բարձր Գոմիսիոնը Լիտտա կը ժամանէ առաւօտեան ժամը 9.45-ին, և Երուսաղէմի օճախներուն՝ կ'ընդունուի պետական և ղինուորական բարձրաստիճան պաշտօնեաներու կողմէ, որոնք չըստեմբով կ'առաջնորդեն զինք իր ապրանքը։

Երեկոյեան՝ ապարանքի որակին մէջ, տեղի ունեցաւ «Երդման» արարողութիւնը. ի ներկայութեան բարձրաստիճան պաշտօնատարներու, կրօնական պետերու, և ներկայացուցիչներու։

Ժամը հիշք 4-ին Նորին Վեմութիւնը կը ժամէ սրահ ու կանգ կ'առնէ պատրաստուած բեմին կեդրոնը, երկու կողմերը ունենալով Պաղեստինի Գլխաւոր Գաւառարը և Պետական Ասագ Բարուսուղարը։

Երուսաղէմի Անկլիկեան Եպիսկոպոսը աղօթքներ կ'արտասանէ թագաւորին և անոր Բարձր Գոմիսիոնի համար, ինչպէս նաև խաղաղութեան համար Պաղեստինի բնակչութեան։

Ապա Պետական Գործադիր Ժողովի Բարուսուղարը կը կարդայ Ն. Վեմութեան Բարձր Գոմիսիոնի նշանակման Արքայական Լըովաբարակի բնագիրը, որուն կը լսողդէ նոյնին Արաբերէն և Եբրայեցիքէն խորհմանութիւններուն ընթերցումը։

Արքայական Լըովաբարակի ընթերցումէն ետք, իբրև Պաղեստինի Բարձր Գոմիսիոնի և Գլխաւոր Լըովաբարակի, Նորին Վեմութիւնը կ'արտասանէ հանգիստար իր ուխտը, զոր ապա կը ստորագրէ ի հաստատութիւն։ Ի վկայութիւն կը ստորագրէ նաև Գլխաւոր Գաւառարը։ Նորին Վեմութիւնը՝ Անգլոյորդանի իբրև Բարձր-Գոմիսիոն, իր ուխտը պիտի կատարէ աւելի ետքը Ամմանի մէջ։

Ախտի արարողութեան ետք, Գլխաւոր Գաւառարը կ'արտասանէ ճարտի գալուստի իր ուղերձը, որուն մէջ ցաւով կը յայտնէ թէ Նորին Վեմութիւնը պիտի գտնէ Պաղեստինի մէջ քաղաքային լարուածութիւն մը որ ապահովութեան անբնական միջոցառումներ կը պահանջէ։

Նորին Վեմութիւնը սոյն ուղերձին կը պատասխանէ յստակ և կարուկ ոտով. յայտնելով իր պատրաստակամութիւնը համադրածակցելու բուրախութիւն և անվերապահ աքաղաղ Պաղեստինի բնակչութեան բարեբեքին և ապահովութեան համար։

Մէկուկէս ժամ տեւող երդման ուսն արարողութեան ետք հանդիսականները ներկայացուցան Նորին Վեմութեան։

Ամենապատիւ Արքայազն Գաւրիարը Հայրը անձամբ ներկայացաւ Նորին Վեմութեան, և բարձր գաւառում մասկից ի զինմաք Սբոց Յակոբեանց Մարանութեան։

Անցն յանուն Սբոց Յակոբեանց Միաբանութեան և անոր Գահակալին, կը մարթէ Նորին Վեմութեան առողջութիւն, համբարութիւն և կարողութիւն. վերահաստատելու խաղաղութիւնը Պաղեստինի մէջ և կառավարելու երկիրը խաղաղութեան մէջ երկար տարիներ։